

Eusebio Osa

Trinko-laburraz baliatzen ikasi zuen pentsalaria

PATXI SALABERRI MUÑOA
UPV/EHU

Borrokatzea da gure eginkizuna
(Fidel Castro Ruz,
“Intelektualekin mintzatzen”, 2012)

*Pipa hartzen hasia da-eta,
argi, ume, amonatzorekin!*
(Gaskoierazko herrikanta)

1.- Ikasle edo entzule izan zituen guztiak bat datoz esatean gozatu egiten zuela Eusebiok jendaurrean hitz egiten.

Eta halaxe zen, bai. Eusebiok oso zuen gogoko jendeari aurrez aurre mintzatzea, ideien indarra hitzen ferekaren bitartez transmititzea, kontzeptuen zorrotza soinu bezatuko esaldi malgutan ebaikitzea. Eta beti zegoen hitzaldi edota mahaiinguruetan parte hartzeko prest, berdin euskararen egoeraz hitz egiteko, zein pragmatika edo morfosintaxiaren inguruko auzi linguistiko zehatzez edota NATOz, neoliberalismoaz, Gasteizko langileen mugimenduaz edo ezin hurbi-lotik bizi izan zituen Martxoaren 3ko gertaerez.

Eta ez edonolako mintzaldiak ziren harenak, muin sakonekoak –horrexegatik ere baitzuen “predestinatua” baserriari zor zion *Sakone/Sakona* izenordearen erabilera– eta ondo prestatuak baizik, eta

formalki era bikainean landuak. Eta, ohikoen, arnas luzeko dei litezkeen horietakoak.

Baina ondo uler bedi: ez zen oholtzazale, katedrazale edo guztien aurrean patxadan eserita higitu ohi den aulki akademikoaren zale. Eusebioren zaletasun hura, jendearekin seriotasunez mintzatzeko parada eskaintzen zion oholtza xumera mugatu zen beti.

Ezagutu zutenek oso ondo dakite inolaz ere ez zela hura solilokio bat edota nartzizismo hutsal horietakoen efektua.

Eusebiok gogoko zuen hitza eta are gogokoago haren bitartez transmiti zezakeen mamia: eskubideak, baloreak, premiak, eginkizunak... Eta horretarako –ez bestetarako– behar zuen oholtza, metaforikoa zein erreala.

Eusebiok, azken buruan, zekiena eta hausnartua zeukana sozializatzea izan zuen beti xede. Eta, beharrezko zeritzonean, salatzea, inguru hurbilurrunean atzemandako distortsio eta bidegabekerien salaketa egitea.

Hitzez izan zein idatziz.

Eta horrexegatik hain zuzen entzun izan dizkiogu hain jario luzeko berbaldiak eta mintzaldiak. Eta horrexegatik, hain zuzen, irakurri ahal izan dizkiogu hain gogo sakoneko eta lerroalde zabaleko artikulua eta salaketak. Egokiro garatu beharra baitzuen argumentazioa.

Eusebiok nekez ulertzen zuen bidegabekerien aurrean isiltasuna edo erresignazioa agertzea, baina are gutxiago uler zezakeen ikasitakoa, ikusitakoa eta hausnartutakoa hala moduz jaurtikitzen edo nork beretzat gordetzen dituenaren jokamoldea, ondo baino hobeto baitzekien transmititzean ernaltzen den hazia dela jakituria, gizarteak premiazko ohi duen zinezko jakituria.

Nork bere golkoan idortzen uzten duen horrek ez zuen, haren ustez, jakituriaren izenik merezi, ez baita, izan ere, ez jakituria ez ezer. Eusebiok erudizio solipsista huts zeritzon halakoari eta ez zeterren bat berak mundua zeharkatzeko hartua zuen jarrerarekin.

Zinezko intelektualaren jarrerarekin, alegia.

2.- Historian zehar nabarmendutako intelektualaren “zigilua” zera-
man Eusebiok gogoan eta jardueran zizelkaturik: Zola eta Sartrezale
–alderdi hauetan, bederen– gisara, aspaldidanik zituen loraturik bere
baitan bitzta publikoan aritzeko erantzukizun etikoa eta, are, hiritar-
rrengan eragiteko premia morala. Baina betiere Gramsciren eskolan
landutako erantzukizun eta premien ildoan, italiarrak erakutsitako
“intelektual kolektiboa”ren norabidean hain zuzen, gizartearen eral-
daketa borrokan langileriarekin organikoki uztartua agertu behar zela
aldarrikatzen zuen hartan.

Adiskidea hil zitzaigun urte berean –1993an– eskaini zituen Ed-
ward Said literaturairakasle palestinarrak intelektualaren irudiari bu-
ruzko hitzaldi ospetsuak BBC irratian, idazle bakarra gonbidatuz
urtean behin baino burutzen ez zen *Reith Hitzaldiak* izeneko saio-
multzoaren aterpean. Eta, ezaguna da, botere suntsitzailearen aurka
eta askatasunaren alde aritzeko eginkizun kritikoa duen intelektuala-
ren irudia erreaktibatu nahi izan zuen beraietan, haren ezaugarri
nagusiak zehatz-mehatz harildu zituelarik.

Eusebio hurbildik ezagutzen zuenak –erantsi beharrik bai?– eza-
garri gehienok haren nortasunetik eta jardueratik atereak zirela pen-
tsa zezakeen lasai asko:

“Intelektualak beren garaiaren kume dira”.

*“Ez gobernuek, ez erakundeek mendera dezaketen pertsona da
intelektuala”.*

*“Intelektuala zentzu kritikoaren aldeko apustua egin duen per-
sona da”.*

*“Intelektual laikoaren lehen abiapuntua pentsamendu eta adie-
razpen-askatasun baldintza gabea behar da izan”.*

*“Bizitza intelektual aktibo eta moralaren mehatxu handieneta-
koa da egungo munduan agintearen meneko mutu izatea”.*

*“Botereari egia esatea [...] alternatibak arretaz baloratzea da,
haietako egokiena hautatzea, eta gero era inteligentean on
gehien eta behar den aldaketa sorrarazi dezakeen tokian azal-
tzea”.*

*“Giza askatasuna eta jakintza aurrera joan daitezen ahalbide-
tzea da intelektualaren jardueraren xedea”.*

“Intelektualak bere ahotsa entzunarazi behar du eta eztabaida

eta, ahal duen heinean, baita gatazka eta kontrakarra ere sorrazazi”.

“Bai hitz eginez, bai idatziz, bai irakatsiz edota telebistan azalduz, errepresentatzeko arterako bokazioa duten pertsonak dira intelektualak”.

“Mintzaira nola egokiro erabili behar den ezagutzea eta eskua noiz sartu behar den bertan bereiztea dira jarduera intelektuaren funtsezko ezaugarriak”...

Avant la lettre antzera izan arren –Eusebio ez baitzen, tamalez, hitzaldi haien berri izatera iritsi–, tintontzia eta hegatsarekin eroso sentitu zen lehen unean bertan heldu zion burmuinean eta eguneroko praktikan era ezin kritiko eta dialektikoagoan hausnartzen ari zena hedatu eta sozializatzeari, edo, beste modu batez esanda, eraldaketaren premia larria zuen gizartearen gidari –noiz erreal noiz utopiko, baina beti etiko/moral– izateari.

Eta halaxe, zinezko intelektual konprometitu gisara, argitaratu zituen *Pedagogia eta Gizartea* (1972) eta *Dialektikaz eta kulturaz* (1975), biak lan sakonak eta biak, aldi berean, bukatuak bezain barka baiezenaren ukitu paradoxikoa bukatu ezinak.

Izenburu goiztiar haiek berek laburbildu zuten eta –iragarri– Eusebiok aurrerantzean harilkatuko zuen kezka-multzoaren norabidea: *Gizakia* eta *Gizartea*, xede nagusi; haien berezko ekoizpena (*Kultura*), giza kondizioaren sintoma eta aztergai; haiengana iritsi ahal izateko bideak (zer besterik ote *Pedagogia*?), egoki eta gizabide-tsuki erabili beharreko tresna garrantzitsu. Eta, nola ez, idatzizko guztietan diskretuki oihuka azalerarazten zuen hizkuntza –ezin bereago zuen eta ezin bereago egina zuen *Euskara*–, nortasun-emaile, eta ikusmolde, eta lokarri, eta aztergai, eta tresna, eta bide, eta komunikabide, eta hurbilbide, eta urrunbide, eta sakonbide...

Eta aipatu gabe utziagatik inori ahantz ez dakion, “Askatasuna” horrela, letra larriz idatzia eta betiere “Giza” faktoreari tinko lotua zuen Eusebiok lelo eta aldarri, orro eta errebindikazio. Ez zuen, horratik, liburu-azalik bataiatu harekin; beharrik ere ez nonbait, lerro guztien motore baitzuen, eta lerro guztietatik isurtzen zen bizi-izerdi.

Horratx, haren bizitza bideratu zuen izartea.

3.- Izarpean, Eusebiok tinko finkaturik izan zituen oinak beti lurrean. Horrek, ordea, ez zion eragozpenik ekarri zegozkion edo berriaz hautatuak zituen eginkizun zehatzak hutsaletatik bereizten jakiteko.

Eta bereizteaz gain, laster asko markatu ere zituen jokatzeo aukeratua zuen zelaiko mugarriak.

Ez zen hura, izaeraz, odol gorriko gizona, lasai-zuhurrekoa baik, eta odolaren mintzoari erantzungo bazion, bere erara behar zuen egin.

Baina, paradoxikoa lirudikeen arren, bazen, bai, ekintza-gizona, merezi duten proiektuak aurrera ateratzen arriskatzen direnetakoa. Eta horrela ikusi izan genuen fronte frankotan aitzindari.

Nolanahi ere, gurago zuen, berezko oldozpen-gizon bezala, buruz eta hitzez baliatzea. Eta horrek markatu zuen, batik bat, haren biografia.

Ildo horretan, nabarmendu beharrik ere ez dago nola behin ere ez zion galdera-egile izateari utzi, batez ere gizarteak, gizakiak, politikak, kulturak eta hizkuntzak eguneroko gosariarekin batera agertu ohi duten aurpegi ilunaren funtsezko arazoak arakatzeko aldera.

Galderak egokiro planteatzen jakiteak eta sustraietaraino iristen saiatzeak ekarri ohi zitoten Eusebiori iritzi-ehule eraginkorraren ospea, burua eta eskua sartzen zituenetan, taxuz barneratzen zituen, eta gehienetan finko oinarritu eta zalantzaezinezko bilakatzen baitzen haren delibramendua.

Zail uka lekiok jokamolde horrek atzean zuen hezitzaile izaera bokazioz, afizioz eta ofizioz pedagogo zen adiskideari. Funtsean, gizarte-pedagogia zuen Eusebiok ikusmiran, halabeharrezko baitzeritzon gizakion portaerarekin batera gizartea bera aldaraztera eraman beharko zuen pedagogiari. Horretan ez zen *Zanpatuen Pedagogiaren* garro erakargarrietatik aldendu, oso irmo hartua zuten-eta Freireren planteamendu garbiek eta haren gizabideak eta zintzotasunak.

Eta gehiegi esatea ez balitz, erantsiko genuke brasildarraren herri-heziketaren eta alfabetatze sozialaren kontzeptuak Euskal Herrian abian jarri nahi izatetik zetorkiola Eusebiori odol –honetan bai, literalki bezain metaforikoki gainera– gorriko eragile gertatzeko asmoa ere.

Eusebio ez zen, ez erraz ez gaitz, harrotasun-jolasetara eman zitekeen gizona, eta, egia esan, haren buruaren laudorio gutxi atera ahal izango zion inork ezpainetatik. Izan ere, distantzia laburreko bilkuratan edonor mintzo zen hura baino askozaz gehiago; belarriak ohi zituen, salbuespenik gabe, ahoa baino irekizaleago.

Nekez jakin daiteke, bada, noraino ez ote zituen bere-bereak “zanpatuen pedagogia” haren hainbat ezaugarri, eta zenbateraino pedagogia horrek aldarrikatzen duen berdinen arteko elkarrizketa ez ote zen Eusebioren izaera apal, solidario eta dialogozale amorratuaren fruitu logiko.

4.- Inoiz deskuidatu ez bazuen ere, laurogeiko hamarkadan bere hizkuntza kuttunari eskaini zion ahaleginik eskergena, fisikoa eta intelektuala. Hartara bildu nahi izan zituen praktika eta oldozpen-hariak, bestelako gai eta motibo sozial eta politikoen zaintza eta segimendua –horixe baitzen funtsean Eusebiok, hain gogoko zeukan Chosmky hizkuntzalari eta pentsalariaren ildoan, egiten zuena: munduaren etengabeko segimendu kritikoa– inolaz ere gutxietsi edo saihestu gabe.

Eta orduan, hamarkada haren amaieran, deskubritu zuen ordura-ko jadanik erabilia zuen tresna pedagogiko indartsua: artikulua labur-trinkoen potentzialitatea, potentzialitate zinez iraultzailea.

Esan bezala, geroago ere ez zituen deskuidatu hain gogoko zituen arnas luzeko lanak, burutu zuen tesia eta pragmatikari buruzko artikulua lekuko.

Baina Eusebiok ongi bereganatua zuen gizakiak, taxuzko ezer egingo bazuen, egokitzen zitzaizkion garaien premietara moldatu beharra zuela nahitaez. Eta horrela, berak tresna eraldatzaitzat zerabilen komunikazioaren arloan ere, ezin hobeto ohartu zen arnas luzeko lanek zuten arrisku larriaz, hots, hedapen gero eta murriztagoa eta, aldi berean, irakurle-kopuruaren pixkanakako urritzea.

Orduan deskubritu zuen, bai, jadanik saiatua zuen artikulua motzen aukera. Ukitu erretorikorik gabeko artikulua oro har edo, haren zipriztinik izatekotan, betiere doi neurtuak. Oraingoan, halere, formatu berrian sistematikoki burutuak eta askoz hedapen zabalagoa bermatzen zuten artikulua hasi zen idazten.

Kazetaritzaren premiek bultzatua ere bazen, noski, birrestreinatutako estilo hura, baina batik bat artefaktu berriaren ahalmen pedagogikoaz zeukan konbikzioa izan zuen eragile.

Lexiko zehatz –ez zuen gogotik kentzen Humeren “zehaztape-nak edertasunari laguntzen dio beti eta pentsamendu zehatzak sentimendu xamurrari” delako hura– eta egitura trinko-laburrekoa, baina, aldi berean –paradoxikoki, agian?–, emaitza gisa zeharo artikulua argiak eta edonork ulertzeko modukoak sorrarazten zizkion estiloa zen hura.

Garbi bezain aratz ikusi zuen estilo hari zerion potentzialitateak biziki lagun ziezaiokeela ikusmiran etengabe zeukan gizarte-pedagogia bideratzen eta artikuluen efektuak biderkatzen. Hau da, jende gehiagorengana iristeko aukera eta idatzitakoaren eraginkortasun sozialaren areagotzea etorriko zitzaizkiola ondorio gisa.

Haien burutzapenerako eskema arras zuen sistematizatuia Eusebiok: unean uneko gai sozialki, kulturalki eta politikoki garrantzitsuenak edota jendaurreko eztabaida-premia zutenak –gizarte-interesa izan zezaketen bizipen pertsonalak tartean– abiapuntutzat harturik, arazoaren erroetaraino gupidarik gabe iristen saiatu, eta behin auzia arrazionalitate kritikoaren bahetik igaroarazi ondoren, hamar minututan irakurriak izateko moduko formatu ulergarrian oparitu ohi zizkion irakurle xumeari.

Eta, aitor dezagun bidenabar, inoiz ez zitzaien falta horrelako lerroaldeek ezinbesteko duten gatz-punttua edota ozpin-ukitu sarkor-hunkigarria. Eta ez zen, gastronomi irudiekin segituz, koipekeriarik harenetan, inondik ere ez, bortitza baitzuen zeharo boterearen, nagusikeriaren eta zapalkuntza ororen aurkako diskurtsoa. Ez, ordea, hitzeko azala. Edo, nahiago bada, oso gutxitan eta beharrezko zentetan baino ez zuen hitza garratz edo iraingarri.

Eusebiok ahalmen hori zuen garatua eta beretua: salaketarik bortitzena erarik leunenean agertu arren, erakusten ari zitzaion ilar-giari so egiteko ohiturarik ez zuen atzamar-begiratzaile hutsa ere nekez geratuko zen salatutakoaz baraurik. Eusebiok ez zuen ageriko parafernalia linguistikoaren premiarik sakonekoaz ohartarazteko.

Baina ez hori bakarrik, formalki ere Eusebiok ikaragarri jorratu baitzituen artikulua guztiak. Irakurleak nekez aurkituko du estilistiko-ki arretaz landu gabe kaleratu zen lerrorik.

Ezin gogokoago zituen poemen eta ipuinen ildoan –literatur genero horietan ez omen baita erraz onartzen hitz bakar bat bera ere sobran dagoena–, bere “hausnarketa-kritikak” eta salaketak era tin-koan kalibratuak eta orekatuak eman ohi zituen Eusebiok beti.

Eta horrela, berdin mezuari zein azalari zegokien guztia benetako poemak balira bezala landurik izan arte ez zituen Eusebiok artiku- luok kaleratzen.

Eusebioren idatzizko opariak, bada, beti zuen borborrean zebilen punta-puntako gaia muinean eta diamantearen distira bilatzen zuen hizkera azalean. Artikulu biribilak. Eta gordin-eztiak, aldi berean.

Horrek egin zuen hain eraginkor eta iradokitzaile Eusebiok ber- tako egunkaritzat zituenetan baino argitaratzen ez zuen iritzi-jario hura.

Agerkarietan *Egin* eta *Euskaldunon Egunkaria* nagusi. Betiere hurbileko sentsibilitatea eta euskal irakurleak zituztenetan, alegia, ez bestetan.

Eta ordain gisa, euskaldun irakurle konprometitu gutxik utzi ohi zituen Eusebiorenak irakurri gabe.

5.- Egungo blogak ezagutzera iritsi izan balitz, ez da zalantzarik, haien hedatze-ahalmena baliatzen eta sistematikoki esplotatzen aha- leginduko zen Eusebio. Haien bitartez emango zukeen artikulua la- bur-trinkoak burutzeko zeukan arte paregabea. Baina ez snobismoa- gatik edo komunikabide “modernoenak” horiexek direlako, ez. Eusebiok beste arrazoi sakonagoengatik aukeratu eta baliatuko zi- tuen bitarteko informatikoak eta Sarearen potentzialitatea: hain zu- zen ere, “tresna” horiek hein handi batean Estatuaren eta komunika- zioaren “agintari”en kontrolpetik at geratzen direlako oraindik eta, horrezaz gainera –eta oraingoz, bederen–, hedapen berehalakoa, ezin zabalagoa eta horizontala bezain bertikala eskaintzen dutelako. Eta nola ez, mezuak, salaketak eta komunikatu nahi den guztia berdin irits daitezkeelako herritar xumeen artera nola “publiko arretatsua” deitu izan den horren muinaren baitara, hots, erabakiak hartzen dituzten agintariengana, ordezkari politiko eta sindikalengana, iritzi publikoa sortzen eta bideratzen dutenengana, etab.

Ez zen, tamalez, hori gertatu, eta orain kontrafaktualen arloko

hipotesi hutsal bat besterik ezin ondu Eusebioren balizko jardueraz, hark erakutsitako logika teoriko-praktikoan oinarritua bada ere.

Guztiarekin ere, zinez baieza daiteke haren artikuluak, Eusebiok urtetan idatzi zituen artikulu gehienak eta nabarmenenak, egungo blogetako en zeaugarriak islatzen dituztela: egunean eguneango bizi-moduan estekatuak, kritikak edo salaketa-premiak bideratuak, inondik ere ez maiseaketa eta esamesei lotuak eta bai, berriz, funtseko arazo soziopolitikoekin eta ekonomikoekin uztartuak, arras interesgarriak, laburrak, trinkoak, eraginkorrak...

Eta horrexegatik hain zuzen ez dira zahar bilakatu; hasierako freskotasuna mantentzen dute beren baitan. Eta hogeitaka urte dituzten arren, oso ondo gordetzen dituzte ernalarazi zituzten testigantza, salaketa-premia, zorrotasuna, aberastasuna, didaktismoa...

Zahartzeari garaitu ohi zaizkion Klasikoetako bat dugu orain haren lana.

Ondoko orrialdeotan doazkizu, irakurle, Eusebio Osak idatzitako lan interesgarrienetako zenbait. Haren sentsibilitatea, sen kritikoa eta epeltasunik gabeko diskurtsoa ezagutarazteko aukeratu ditugu, eta baita ere, nola ez, Eusebioren hitz-jario orekatu-zorrotza eta ederra dastarazteko.

Biziki poztuko ginatke egindako hautaketa gogoko gertatuko balitzaizu, horrek Eusebioren gainerako lanez interesatzera bultzatuko baitzintuzke, ziurrenik. Eta guk, horrela, bikain lortua ikusiko genuke geure buruari haren pentsamendua zabaltzeko jarria diogun xedea.

Besterik gabe, bada, ondo-ondoan duzu Eusebio Osa Unamuno zena –haren gogo eta haren ahotsa– *Hiru zauri, hamaika aldarri, kanta bat* izeneko idatzi-sortaren gordin-xamur-etzian gorpuzturik.

Aramaion, 2014ko apirilean